

ISSN: 2146-1961

Pamuk, İ. (2021). Almanya'nın Berlin Eyaleti'nde Okutulan Tarih Dersi Öğretim Programının Vatandaşlık Eğitimi Açısından İncelenmesi, *International Journal of Eurasia Social Sciences (IJOESS)*, 12(45), 558-570.

DOI: <http://dx.doi.org/10.35826/ijoess.2984>

Makale Türü (ArticleType): Araştırma Makalesi

ALMANYA'NIN BERLİN EYALETİNDE OKUTULAN TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ VATANDAŞLIK EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

İrem PAMUK

Dr. Öğretim Üyesi, Sağlık Bilimleri Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, irem.pamuk@sbu.edu.tr

ORCID: 0000-0002-9214-6044

Gönderim tarihi: 11.05.2021

Kabul tarihi: 19.08.2021

Yayın tarihi: 07.09.2021

Öz

Tarih dersinde öğrenciler tarihsel olaylar, süreçler ve yapılar hakkında bilgi edinmenin yanı sıra vatandaşlık becerileri de edinirler. Bu çerçevede tarih, geçmişin bilgisini sunmanın yanında vatandaş yetiştirme aracı olarak kullanılan derslerden biridir. Tarih, bireylerin vatandaşlık eğitiminin önemli bir bileşeni olarak görülmektedir. Tarih ders kitaplarının da izleğini oluşturan tarih dersi öğretim programı aynı zamanda tarihyazımının bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Almanya'nın Berlin eyaletinde tarih dersi 7- 10. sınıflarda okutulmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi öğretim programını vatandaşlık eğitimi açısından incelemektir. Böylece yetiştirilmek istenen makbul vatandaşın tarih dersi aracılığıyla sahip olması amaçlanan niteliklerinin neler olduğuna dair fikir elde edilmeye çalışılacaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasının kullanıldığı araştırmanın örneklemini amaçlı örnekleme yöntemi kapsamında Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi öğretim programı oluşturmaktadır. Öğretim programından veriler doküman inceleme ile elde edilmiştir. Verilerin analizinde içerik analizi yapılmış ve elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi öğrencilere vatandaşlık eğitimi kapsamında kimlik farkındalığı, politik farkındalık, sosyo-ekonomik farkındalık, ahlaki farkındalık ve toplumsal cinsiyete dair farkındalık kazandırmayı amaçlamaktadır. Ayrıca tarih dersinin vatandaşlık eğitimi temelli olan toplum bilimleri konu ağında yer alan modülleri ile demokrasi eğitimine ve kültürler arası eğitime katkıda bulunarak çokkültürlü Alman toplumunun vatandaşlarını yetiştirmeyi amaçladığı anlaşılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Vatandaşlık eğitimi, tarih eğitimi, tarih dersi öğretim programı, Almanya, Berlin eyaleti

THE ANALYSIS OF THE HISTORY CURRICULUM TAUGHT IN BERLIN STATE OF GERMANY IN TERMS OF CITIZENSHIP EDUCATION

ABSTRACT

In the history course, students do not only learn about historical events, processes and structures, but also acquire citizenship skills. In this context, history is one of the courses used as a means of raising citizens as well as presenting the knowledge of the past. History is an important component of individuals' citizenship education. The history course curriculum, which also forms the basis of history textbooks, is also considered as a part of historiography. History course is taught in grades 7-10 in Berlin state of Germany. The aim of this research is to analyze the history course curriculum taught in Berlin state of Germany in terms of citizenship education. The sample of the research, where case study as one of the qualitative research methods, is used, within the scope of the purposive sampling method consists of the history curriculum that is in use in the Berlin state of Germany. Data was obtained from the curriculum by document analysis. The content analysis method was used for the data analysis; the findings were interpreted. According to the research results, the history course taught in Berlin state of Germany aims to raise students' identity awareness, political awareness, socio-economic awareness, moral awareness and gender awareness within the scope of citizenship education. Also, it is seen that with the modules within the social sciences subject network which gains ground from citizenship education, history course aims to raise the citizens of the multicultural German society via contributing to the democracy and intercultural education.

Keywords: Citizenship education, history education, history course curriculum, Germany, Berlin state.

GİRİŞ

“Tarihsel gelişimin önemli bağlantılarına dair bilgi ve anlayış eksikse, vatandaşlık eğitimine dair bilgi ve anlayış da eksiktir.”
Rühlmann (1908, s.34)

Modern eğitim, vatandaşların vatandaş olma süreçlerini ifade eder. Vatandaş olma süreci, çağın ruhunun da şekillendirdiği egemen söylem repertuarının vatandaşlara aktarılması ve içselleştirilmesi sürecidir. Bu sürecin aygıtı ise eğitimin kendisidir.

Eğitimin temel amaçları çerçevesinden bakıldığında nasıl bir vatandaş yetiştirileceğine dair önermeler ortaya konabilir. Diğer taraftan eğitimin genel amaçları, derslerin amaçlarıyla daha da özelleştirilerek derslerin içerikleri ve alana özgü yeterlikleri bireylere aktararak çağın vatandaşları yetiştirilmeye çalışılır. Bu bağlamda tarih dersleri ise hem sembolik etkileşimsel dünyayı oluşturmak açısından hem de vatandaşlık temel becerilerini kazandırması açısından önemlidir (Dilek, 2007). Burada belirlenen temel yeterlikler, öğretim tasarımının temel bileşenlerinden ihtiyaç analizinden hareketle tespit edilen öğeleri barındırır. Bu açıdan bakıldığında tarih, tarih eğitimi, tarih dersleri ve tarih öğretim programıyla vatandaşlık arasındaki ilişki ikili bir çerçeveye üzerine oturur. Bunlardan ilki, öznenin/ vatandaşın/ çocuğun sosyalleşme sürecinin bir parçası olarak aidiyetini, duyuşsal alana yönelik olan kazanımlarla tanımlarken, diğer taraftan temel yeterlik çerçevesi de onların becerilerini inşa etmelerine olanak sağlar. Çocukların aidiyetinin sağlanmasında ise onları kolektif geçmişin bir parçası kılmak ön plana çıkmaktadır.

Vatandaşlık eğitimi, amacın politik olanla bireysel ilişkinin belirlenmesi ve belirli becerilerin öğrenilmesi ve uygulanması olduğu eğitim süreçlerini başlatır ve düzenler. Öğrencilerin topluma kendi iradeleriyle katılmalarını, aktif ve sorumlu bir şekilde demokrasiyi şekillendirmeye yardımcı olmalarını sağlamak, okullardaki vatandaşlık eğitiminin temel amaçlarındandır. Vatandaşlık eğitimi, insanların birer demokrat olarak doğmadıkları, bu nedenle de demokrasinin nesilden nesile öğretilmesi gerektiğinden hareketle tasarlanan bir derstir. İnsan hakları ve değerler, seçim, kurumlar, barış, diğer ülkeler, çevre ve sürdürülebilir gelişim, ekonomi, göç ve entegrasyon, toplumsal cinsiyet, dijitalleşme gibi konular, vatandaşlık eğitiminin görev alanları olarak nitelendirilebilir. Öğrencilerin, kendileri ve başkaları için, doğa ve çevre için sorumluluk almayı öğrenmeleri, özellikle farklı köken ve inançlardan insanlarla önyargısız bir şekilde etkileşimde bulunmaları, farklı kültürleri ve onların değerlerini tanımları ve barışçıl, ayırım gözetmeyen bir arada yaşamı savunmaları amaçlanmaktadır. Ancak vatandaşlık eğitimi aynı zamanda çatışmaların şiddete başvurmadan nasıl çözülebileceğini, bireylerin kendi kararlarını nasıl oluşturacağını ve insan haklarının nasıl savunulacağını öğrenmeyi de içerir (Achour ve Wagner, 2019; Bundeszentrale für politische Bildung [bpb], tarihsiz; Politik Lexikon für junge Leute, tarihsiz).

Bireyi demokratik topluma hazırlamada ihtiyaç duyulan bilgi, beceri, yeterlik ve değerler, bir aradalık sürecinin başlıca mekânı ve dış dünyaya açılan kapısı olan okulda edinilmektedir. Bu nedenle okul, demokrasinin bir yaşam ve davranış biçimi olarak içselleştirildiği, demokratik ve sosyal bir deneyim mekânı olmalıdır (Himmelman, 2005). Kısaca okullar, demokrasinin deneyim alanlarıdır. Okullarda öğrencilere topluma katılım yoluyla demokrasiyi pratikte deneyimleme fırsatı verilirse, zaman içinde bu deneyim pratiği öğrencilerin demokrasiye dahil olma isteklerini ve yeterliklerini güçlendirir (Sliwka, 2008). Bu noktada vatandaşlık eğitimi

temelli dersler oldukça ön plandadır. Okulda vatandaşlık eğitimi temelli dersler ile öğrencilerin demokratik davranışlarını geliştirmelerini ve etkin vatandaşlar olarak toplumsal yaşama hazırlanması sağlanmaya çalışılır. Tarih dersi de bu derslerden biridir. Rühlmann (1908, s.36) "Politik düşüncenin çoğu tarihsel düşüncedir. Tarih, politikanın büyük öğretmeni olarak her zaman öne çıkmıştır." der.

Almanya örneğinde düşünülecek olursa, formal olarak tanımlanan tarih öğretim programlarında vatandaşlık kapsamında öğrencilerin Almanya'nın "biz" kategorisinin birer öznesi olmaları sağlanır. Örtük olarak ise eğitim ritüelleri ve toplumda üretilen ritüellerle bu sağlanmaya çalışılır. Almanya'da okula başlayan çocukların okulun ilk günü ritüeli olan Schultüte'den (okul külahı) (Pamuk, 2019), hatırlama kültürünün bir parçası olan Stolpersteine'ye (tökezleme taşları) (Pamuk ve Pamuk, 2020) kadar olan çerçeve bunun en net göstergelerindedir. Diğer taraftan öğrencilerin edinmesi gereken yeterlikler, onların aslında temel becerileri o günün, o çağın ruhu çerçevesinde kazanması üzerine inşa edilir. Bu açıdan bakıldığında tarih, geçmişin deneyim pratiğini öğrencinin önüne sunarak geçmişteki deneyim pratiklerini öğrencinin içselleştirmesi ve onları öğrenirken de bugüne dair bir çıkarımda bulunması çerçevesidir (Gautschi, Hodel ve Utz, 2009; Pamuk, 2017).

Almanya'nın Berlin eyaletinde tarih öğretim programı, yorumlamak, analiz etmek, metodolojiyi uygulamak ve yargı oluşturmak olmak üzere dört temel bileşenden oluşan yeterlik modeline sahiptir (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015). Bu çerçevenin tarih dersinde geçmiş ve geçmişin bilgisiyle karşılaşılınca yorumlamayı ve açıklamayı, o geçmişin bilgisini analiz etmeyi, bunu metodolojik bir çerçevede ortaya koymayı ve bir yargıda bulunmayı hedeflediği görülmektedir. Bu yeterlik modeli üzerinden yargı oluşturmakla bu geçmişin bilgisi bugüne bağlanır ve aslında temel kategori olarak tarih dersi yeterliklerinin temel bileşenini oluşturur. Burada özellikle üzerinde durulacak olan konulardan biri de kültür aktarımının bir parçası olarak tarih derslerinin politik düzlemde vatandaşların aktif katılımını destekleyecek özellikler sergilemesidir. Bu, tarih derslerinin amaçları bağlamında nasıl bir vatandaş istendiğine ve bu vatandaşların hangi becerilere sahip olması gerektiğine karşılık gelmektedir. Bunu yaparken hangi konu alanları ele alınarak bireyin bugünden kolektif geçmişle bağlantı kuracağı belirlenir. Böylece onun "biz" kategorisinin bir parçası olmasını sağlar.

Öğretim programları, ülkelerin yetiştirmeyi amaçladıkları "makbul" bireylerin/ vatandaşların sahip olmalarını istedikleri özelliklere ilişkin ipuçlarını içermektedir. Bu noktada istendik vatandaşın özelliklerinin neler olduğunun ortaya çıkarılmasında öğretim programlarının detaylarına odaklanılmalıdır. Bu araştırmanın amacı, Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi öğretim programını vatandaşlık eğitimi açısından incelemektir. Böylece istendik vatandaşın tarih dersi kapsamında temel özelliklerinin neler olduğu belirlenecek ve vatandaşlık tipolojisini inşa etmede tarih dersi öğretim programının öngördükleri ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır. Türkiye üzerine yapılan birçok çalışmada tarih ve vatandaşlık ilişkisi tartışılmıştır (Güven, 2008; Karahan, 2009; Mutluer, 2009; Mutluer, 2013; Pamuk ve Alabaş, 2008; Ulusoy, 2007). Diğer taraftan Almanya'da okutulan tarih dersi öğretim programının vatandaşlık eğitimi açısından incelenmesi, Türkiye'deki tarih öğretim programlarında vatandaşlık eğitimi açısından farklı açılımlar ortaya koyma ihtimalini güçlendirmektedir. Bu bağlamda, araştırmanın problem cümlesi: Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi öğretim programında vatandaşlık eğitiminin yeri nedir? şeklindedir. Araştırmanın alt problemleri ise şunlardır:

- 1- Tarih dersinin genel amaçlarında vatandaşlık eğitiminin yeri nedir?

- 2- Tarih dersinin yeterli modelinde vatandaşlık eğitiminin yeri nedir?
- 3- Tarih dersinin ilkelerinde vatandaşlık eğitiminin yeri nedir?
- 4- Tarih dersinin içeriğinin sunumunda/ konu alanlarında vatandaşlık eğitiminin yeri nedir?

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Almanya'nın Berlin eyaletinde 7-10. sınıflarda okutulmakta olan tarih dersi öğretim programını vatandaşlık eğitimi açısından incelemeyi amaçlayan bu araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışmasına göre desenlenmiştir. Durum çalışması ile incelenecek olan olgu, kendi bağlamsal çerçevesinde çalışılır ve detaylı bir şekilde incelenir. Durum çalışması, belirli bir analiz birimine odaklanmaktadır ve veriler bu bağlamdan elde edilmekte ve var olan betimlenmektedir (Berg ve Lune, 2015; Merriam, 2015; Willig, 2008; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Durum çalışmalarının genel amacı araştırılmak istenen olgunun doğal ortamında, karmaşıklığı ve bağlamı da dikkate alınarak bütüncül bir odakla tüm yönleriyle anlaşılmasıdır (Punch, 2014). Bu çalışmada da durum çalışması ile tarih dersi öğretim programında vatandaşlık eğitiminin yerinin ne olduğu tüm yönleriyle anlaşılmaya çalışılmış ve ayrıntılı analiz edilmiştir.

Örneklem

Araştırmanın örneklemini, on altı eyaletten meydana gelen Almanya'nın Berlin eyaletinde 7-10. sınıflarda okutulan tarih dersi öğretim programı (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) oluşturmaktadır. Almanya'nın Berlin eyaletinde 2015 yılında büyük bir müfredat değişimi olmuş ve 1-10. sınıflarda okutulacak olan öğretim programları, öğretim programlarını değerlendirme, geliştirme ve uygulama görevlerine sahip kuruluş olan Berlin- Brandenburg Eyalet Okul ve Medya Enstitüsü (LISUM) tarafından geliştirilmiştir. Yenilenen tarih dersi öğretim programı, eyaletteki okullarda 2017 yılından itibaren okutulmaktadır. Araştırmada Berlin eyaletinin seçilmesinde, müfredat yenileme çalışmalarının yakın zamanda gerçekleşmiş olması, bu bağlamda güncel olması ve derslerin öğretim programlarının derse özgü bir kimliği yansıtacak şekilde oluşturulması belirleyici olmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi öğretim programının vatandaşlık eğitimi çerçevesindeki yaklaşımının belirlenmesinde veriler, doküman analizi yapılarak elde edilmiştir. Doküman analizinin dokümanlara ulaşma, dokümanların özgünlüğünü kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme ve veriyi kullanma olmak üzere izlenecek aşamaları bulunmaktadır (Forster, 1995'ten akt., Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 194-197). Araştırma sürecinde doküman analizinin aşamalarına uygun şekilde ilerlenmiştir.

İncelenmek üzere belirlenen tarih dersi öğretim programına resmi web sayfasından (<https://www.berlin.de/sen/bildung/>) erişilmiştir. Bu nedenle birincil kaynaktır ve aynı zamanda özgün dokümandır. Almanca olan tarih dersi öğretim programı Türkçe'ye çevrilmiş ve baştan sona birkaç kez okunarak

iyice anlaşılmıştır. Analize konu olan veriden örnekleme çerçevesi olarak vatandaşlık eğitimine referans veren kısımlar saptanmış ve derinlemesine incelenmiştir. Araştırmanın tek veri setini oluşturan tarih dersi öğretim programından elde edilen vatandaşlık eğitimine ilişkin veriler, araştırmanın alt problemleri çerçevesinde detaylı şekilde incelendikten sonra kapsamlı bir içerik analizine tabi tutulmuştur (Denscombe, 2010; Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bulgularda öğretim programından doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Bu araştırma öğretim programı üzerinden yürütülmüş olması nedeniyle etik kurul onayı gerektirmemektedir. Araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğinin sağlanmasında uzman incelemesi yapılmıştır. Araştırmacının elde ettiği bulgular, tarih eğitimi uzmanı tarafından da incelenmiştir. Farklılık durumlarında görüş birliği sağlanmıştır.

BULGULAR

Tarih Dersinin Genel Amaçlarında Vatandaşlık Eğitiminin Yeri

Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersinde öğrenciler, geçmiş olaylar ve durumlarla ilgilenirken, bir taraftan da kendi yaşam dünyaları için standartlar geliştirirler. Ayrıca toplumsal bir arada yaşama dair ve kendi geleceklerine dair fikirler de geliştirirler. Bu çerçevede tarih dersinin başlıca amacı ve eğitime en önemli katkısı, öğrencilerin geçmiş, şimdi ve gelecek arasındaki anlamsal bağlamı kurmalarını sağlamaktır. Böylece tarih dersi ile öğrencilerin geçmiş, şimdi ve gelecek arasında rasyonel bir bağlantı geliştirebilmeleri ve tarihsel farkındalıklarının artması desteklenmektedir. Vatandaşlık eğitimi çerçevesindeki genel amaçlar arasında ise öğrencilerin tarihten öğrendikleriyle, bireysel karakterlerini ve politik bir duruş geliştirecekleri, erkeklik ve kadınlık tarihi gibi eşitsizlik biçimleri hakkında bilgi ve tutum kazanacakları yer almaktadır (Landesinstitut für Schule und Medien Berlin- Brandenburg [LISUM], 2017; Rahmenlehrplan Geschichte, 2015).

Tarih dersi öğretim programının amaçları vatandaşlık eğitimi açısından incelendiğinde, öğrencilerin derste geçmişi incelemeleri sonucunda elde ettiklerini, kendi deneyimledikleri "şimdi"yle karşılaştırdıklarında kimlik farkındalığı, politik farkındalık, sosyo-ekonomik farkındalık, ahlaki farkındalık ve toplumsal cinsiyete dair farkındalık (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) kazandıklarının vurgulandığı görülmektedir.

Öğrencilerin "kimlik farkındalığı" kazanmalarında, bireysel karakterlerinin ve özelliklerinin yanı sıra tarihsel kişi ve grupların özelliklerini anlamaları ve değerlendirmelerinin de rol oynadığına değinilmiştir. "Politik farkındalık" çerçevesinde, gücü kullanmanın temellerini, özellikle otoriter ve diktatöryal rejimlerle demokratik anayasal devletleri karşılaştırırken anlamalarına ve bunlara dair değerlendirmelerde bulunmalarına değinilmiştir. "Sosyo-ekonomik" farkındalık kazanmalarında sosyal veya ekonomik eşitsizliğin ortaya çıkışı, işaretleri ve çağdaş gerekçeleri anlamaları ve bunları değerlendirmelerinin rol oynadığı belirtilmiştir. "Ahlaki farkındalık" kazanmalarında etkin olan faktör, sosyal davranışların dini, politik, yasal olarak belirlenmiş bağlayıcı normlarının öğrenciler tarafından anlaşılması ve değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir. Öğrencilerin "toplumsal cinsiyet farkındalığı" kazanmalarında ise kadınlık ve erkeklik kavramlarının tarihsel gelişimi, kadın ve erkeklerin birbirleriyle ekonomik ve haklar bağlamındaki ilişkisi ve bunların tarihsel zaman içinde eşit hale gelen ilerleme

sürecini anlamaları ve değerlendirmelerinin (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) rolüne odaklanıldığı görülmektedir.

Tarih Dersinin Yeterlik Modelinde Vatandaşlık Eğitiminin Yeri

Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersi kendine özgü bir yeterlik modeline sahiptir. Tarih dersinin yeterlik modeli, yorumlamak, analiz etmek, metodolojiyi uygulamak ve yargı oluşturmak olmak üzere dört temel yeterlik alanından oluşmaktadır. Öğrenciler, tarih dersinde tarihsel yeterlik ve becerilerini bu dört yeterlik alanı çerçevesinde edinirler. Öğrenciler, edindikleri yeterlik ve becerilerini, tüm bu yeterlik alanlarının ortak bileşeni olan tarihsel temsil- tarihsel anlatı yeterliğinde, tarihsel olayları/ gerçekleri bilgi temelinde kronolojik olarak düzenlerken ve tarihsel gerçekler arasındaki nedensellik ilişkilerini belirlerken gösterirler. Böylece, tarihsel bağlantıları anlamlı ve birbirleriyle bağlantılı bir şekilde tanımlar ve değerlendirirler. Öğrenciler, tarihsel bağlantıları anlamlı bir şekilde betimleme, anlatma ve gerekçelendirmenin yanı sıra geçmişle ilgili temsillerin güvenilirliği ve uygunluğunu analiz eder, tartışır ve değerlendirirlerse bu dört alanda yetkin olduklarından bahsedilebilir (LISUM, 2017; Rahmenlehrplan Geschichte, 2015).

Tarih dersinin yeterlik alanları vatandaşlık eğitimi bağlamında incelendiğinde “yorumlamak” ve “yargı oluşturmak” yeterlik alanlarında vatandaşlığa ilişkin ifadelerin yer almaktadır. Bu yeterlik alanları, vatandaşlık eğitimi açısından ön plana çıkmıştır. Vatandaşlık eğitimi çerçevesinde “yorumlamak” yeterlik alanında, öğrencilerin geçmişteki olayların farklı insanlar tarafından farklı şekillerde görülebileceğini, açıklanabileceğini ve değerlendirilebileceğini fark edecekleri (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) vurgulanmıştır. Bu nedenle kaynaklardaki bu farklı bakış açılarını incelemeleri ve karşılaştırmaları, insanların farklı bakış açılarının olduğuna dair farkındalık kazanmaları ve bu duruma ilişkin bir görüş inşa etmeleri açısından önemli görülmektedir.

Tarih dersinin “yargı oluşturmak” yeterlik alanı vatandaşlık eğitimi açısından değerlendirildiğinde, öğrencilerin geçmiş ve insan hakları temelindeki tartışmaların eşliğinde yaptıkları incelemelerden elde ettikleri verilerden hareketle, politik ve kültürel kimliklerini inşa ettiklerine (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) vurgu yapıldığı görülmektedir.

Tarih dersi öğretim programının yeterlikler ve kazanımlar kısmında, her bir yeterlik alanının öngördüğü beceriler ve kazanımları açıklanmıştır. Kazanımları, bu bağlamda vatandaşlık eğitimine dair göstergeler olarak ele almak yerinde olacaktır. “Yorumlamak” yeterlik alanının geçmişteki insanların eylemlerini incelemek (tarihsel bakış açısından tartışmak) becerisinde vatandaşlığa dair ifade: “Öğrenciler, tarihsel eylemleri çağdaş (örneğin sosyal, dini- ideolojik, kültürel, politik, cinsiyete özgü) değer ölçütlerine göre açıklayabilirler” (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.16) şeklindedir. Tarihsel süreklilik ve değişimi incelemek becerisinin vatandaşlığa dair ifadesi: “Tarihsel değişimlerin farklı alanlara (örneğin sosyal, dini- ideolojik, kültürel, politik, cinsiyete özgü) etkilerini tanımlayabilirler ve değerlendirebilirler” (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.16) şeklindedir. Tarihsel kaynakları incelemek becerisi ise vatandaşlığa ilişkin: “Farklı grupların değerlerinin bir

ifadesi olarak farklı bakış açılarını açıklayabilirler ve değerlendirebilirler” (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.17) ifadesini içermektedir.

“Yargı oluşturmak” yeterlik alanının tarihsel değer yargıları ve değer ölçütlerini geliştirmek, değerlendirmek ve uygulamak becerisinde vatandaşlığa dair ifadeler şu şekildedir (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.19):

“Diğer insanların bakış açılarını algılayabilir ve ifade edebilirler.”

“Yargıların çeşitliliğini kabul eder ve kendi fikirlerini objektif bir şekilde savunabilirler.”

“Bireysel değer ölçütlerini diğer insanlarınkinden ayırt edebilirler ve onları tarihsel değer ölçütleriyle karşılaştırabilirler.”

“Değer yargılarını insan hakları temelinde değerlendirebilirler.”

“Tarihsel ve güncel değerler arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları tartışabilirler.”

“Günümüz değer yargılarının çeşitliliğini tartışabilir ve onların farklılıklarını saygıyla karşılayabilirler.”

“Bireysel değer yargılarının kendi yaşam dünyasına uyum sağlamasındaki anlamının ne olduğunu gerekçeleriyle açıklayabilirler.”

Tarih eğitiminin vatandaşlık kapsamında değerler eğitimine de odaklandığı ve değerlerin tarihsel süreklilik ve değişiminin temel alındığı bu ifadelerden anlaşılmaktadır.

Tarih Dersinin İlkelerinde Vatandaşlık Eğitiminin Yeri

Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersinin kendine özgü ilkeleri bulunmaktadır. Tarih dersinin ilkeleri arasında tarihsel düşünmeyi öğrenmek, günümüzle ve yaşamla bağlantı, çeşitlilik ve kapsayıcı öğrenme, tarihsel boyutlar, tarih kültürü, yerel tarih ve okul dışı öğrenme ortamları, proje çalışması ve kavram öğretimi yer almaktadır (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015).

Tarih dersinin “tarihsel düşünmeyi öğrenmek” ilkesinin vatandaşlık eğitimi çerçevesinde: “Dersler, öğrencilere özellikle geçmişin bireysel yorumlarını kazanma ve geliştirme fırsatı sunduklarında etkilidir. Tarih dersleri böylece öğrencilerin tarihsel kimliğinin inşasına katkıda bulunur.” (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.21) ifadesiyle şekillendiği görülmektedir.

Tarih dersinin “çeşitlilik ve kapsayıcı öğrenme” ilkesinde vatandaşlık eğitimine dair ifadeler şu şekildedir (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.22):

“Öğrencilerin kişisel, sosyal, kültürel ve etnik köken açısından heterojenliği ve yaşam biçimlerinin farklılığı, dersin planlanmasında önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu, öğrencilerin yaşam dünyalarının çeşitliliğiyle bağlantılıdır ve özellikle onların kültürel deneyimlerini içerir. Ders böylece farklı kişiliklerin güçlü yanlarını destekler ve bunu hem bireysel öğrenmede hem de demokrasi eğitiminde kullanır.”

“Tarihsel öğrenme, tarihsel olarak deneyimlenen sosyal ve politik yaşama katılım ve ondan dışlanma olasılıklarını konu olarak ele alır. Etnik ve kültürel kökenden, sosyal ve ekonomik statüden, cinsiyetten, yaş veya özel gereksinim durumundan, din ve ideolojiden bağımsız olarak bu hayata eşit haklara sahip şekilde katılım, hem öğretim uygulamasının temelini hem de kapsayıcı öğrenme çerçevesinde merkezi bir temayı meydana getirmektedir.”

“Çeşitlilik, eşitsizlik ve dışlama, tarihsel örnekler kullanılarak analiz edilir ve değerlendirilir. Geçmiş ve tarihle açıklamak, özellikle kişinin kendi yaşam gerçekliğiyle karşılaştırıldığında, insan haklarının gerçekleştirilmesindeki fırsatlar ve riskler üzerine düşünmek için bir temel oluşturur.”

Tarih dersinin “tarihsel boyutlar” ilkesinde vatandaşlık eğitimine ilişkin: “Derste öğrenciler, tarihsel deneyimlerin iktidar, ekonomi ve çalışma, kültür, cinsiyet ve günlük yaşam gibi farklı boyutlarını incelerler. Öğrencilerin farklı kökenleri ve gittikçe çoğalan küresel ağlar, tarih derslerinin küresel tarihsel perspektiflere açılmasını gerektirir.” (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.22) ifadesi yer almaktadır.

Tarih dersinin kavram öğretimi ilkesi ise vatandaşlık eğitimi bağlamında: “Her şeyden önce, eğitim dilinin bir parçası olan tarihe özgü dil, gençlerin politik, sosyal ve kültürel hayata aktif olarak katılmalarını sağlar.” (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015, s.23) ifadesini içermektedir.

Tarih Dersinin İçeriğinin Sunumunda/ Konu Alanlarında Vatandaşlık Eğitiminin Yeri

Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersinin konu alanları, blok sınıflar olan 7/8. sınıflar ve 9/10. sınıflar olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Her blok sınıf seviyesinde konu alanları, temel modüller, toplum bilimleri konu ağındaki modüller ve seçmeli modüller olmak üzere üç temel kategoriden meydana gelmiştir. Her bir blok sınıf seviyesi için iki temel modül, iki toplum bilimleri konu ağındaki modül ve iki seçmeli modül zorunludur (LISUM, 2017).

Bu modüller arasında özellikle toplum bilimleri konu ağındaki modüller vatandaşlık eğitimi çerçevesinde dikkat çekmektedir. Toplum bilimleri konu ağındaki modüller; tarih, coğrafya ve vatandaşlık eğitimiyle ilgili konulara odaklanan tematik konulardan oluşmaktadır. Blok sınıflar olan 7/8. sınıflarda göç ve toplum ile yoksulluk ve zenginlik, 9/10. sınıflarda ise çatışmalar ve çatışma çözümleri ile dünyada Avrupa konuları, tarih dersinin toplum bilimleri konu ağındaki modülleridir. Böylece Avrupa eğitimi, demokrasi eğitimi, çeşitliliğin kabulüne yönelik eğitim, toplumsal cinsiyet eğitimi, kültürlerarası eğitim (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) gibi konular tarih dersinin bir parçası kılınmıştır. Bu modüller, bir tarafıyla tarihsel öğrenmeyi günümüz zorluklarıyla bir arada disiplinlerarası bir bağlamda öğrenmeyi mümkün kılarken diğer tarafıyla tarih dersine küresel tarih perspektifini dahil etmeyi sağlar ve vatandaşlık eğitimiyle doğrudan bağlantıyı kurarlar.

7/8. sınıflarda toplum bilimleri konu ağındaki modüllerden “yoksulluk ve zenginlik” konu alanı, toplumsal cinsiyet eşitliği, çeşitliliğin kabulüne yönelik eğitim konularına yöneliktir. Coğrafyadan tek dünyada yaşam/ gelişim (kalkınma) farklılıkları, tarihten çağlar boyunca yoksulluk ve zenginlik ile vatandaşlık eğitiminden sosyal adaletsizlik, katılım fırsatları ve sosyal politika konularını temel almaktadır. “Göç ve toplum” konu alanı,

öğrencilerin kültürlerarası eğitimin kapsayıcı konularındaki becerilerinin gelişmesinin yanı sıra çeşitliliğin kabulüne yönelik eğitime ve demokrasi eğitimine de destek olur. Coğrafyadan yerel ve küresel boyutlarda demografik süreçler ve kentleşme, tarihten çağlar boyunca göçler ile vatandaşlık eğitiminden entegrasyon ve katılım, göçün nedenleri ve biyografiler, melez kimlikler (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) konularını temel almaktadır.

9/10. sınıflarda toplum bilimleri konu ağındaki modüllerden “çatışmalar ve çatışma çözümleri” konu alanı, kültürlerarası eğitim, çeşitliliğin kabulü için eğitim ve demokrasi eğitimi gibi kapsayıcı konulara katkı sunmaktadır. Coğrafyadan kaynak çatışmaları ve iklimin korunmasında çıkar çatışmaları, tarihten çatışmalar ve çatışma çözümleri (vaka analizleri) ile vatandaşlık eğitiminden savaşlar, çatışmalar, terörizm ve kalkınma politikası, barışın korunması konularını temel almaktadır. “Dünyada Avrupa” konu alanı, Avrupa eğitiminin bir parçasıdır. Ayrıca, öğrenciler demokrasi eğitimi, kültürlerarası eğitim ve çeşitliliğin kabulü için eğitim gibi kapsayıcı konular bağlamında yeterliklerini geliştirirler. Coğrafyadan sınırlama/ Avrupa kimliği, potansiyeller ve zorluklar ve sınırlar ötesi işbirliği, tarihten dünyada Avrupa (karşılaştırma) ile vatandaşlık eğitiminden Avrupa fikri, günlük yaşamda Avrupa Birliği, politik kararlar (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) konularını temel almaktadır.

Tarih dersinin temel modülleri vatandaşlık eğitimi çerçevesinde incelendiğinde 7/8. sınıflarda erken modern dönem (entelektüel değişimler: Rönesans ve Hümanizm, erken modern devlet/ mutlakiyetçilik), devrimler çağı (Aydınlanma ve özgürleşme, siyasi devrimler: Fransız Devrimi, Sanayi Devrimi) ile 9/10. sınıflarda demokrasi ve diktatörlük (Weimar Cumhuriyeti: İlk Alman demokrasisinin tehlikeleri ve fırsatları, nasyonal sosyalizmin ideolojisi ve rejimi, İkinci Dünya Savaşı ve Holokost/soykırım/cinayet, Almanya ve Avrupa'da Nazi egemenliğine karşı direniş), Soğuk Savaş: İki kutuplu dünya ve 1945 sonrası Almanya (Demokrasi ve diktatörlük: İktidar ve insan hakları, muhalefet ve çeşitlilik, günlük yaşam) (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) konularının vatandaşlık eğitimine ilişkin olduğu görülmüştür.

Tarih dersinin seçmeli modüllerinin içerikleri incelendiğinde ise 7/8. sınıflarda Yahudiler, Hıristiyanlar ve Müslümanlar, modern demokrasi adımları, Avrupa'nın yayılmacılığı ve sömürgecilik, dünya görüşleri ile 9/10. sınıflardaki soykırımlar ve kitlesel şiddet, cinsiyet kimlikleri, düşman imajı modüllerinin (Rahmenlehrplan Geschichte, 2015) vatandaşlık eğitimine yönelik olduğu anlaşılmıştır. Böylece tarihsel öğrenme çerçevesinde bir tarafla günümüz sorunları ele alınırken diğer tarafla küresel tarih perspektifi de tarih derslerine eklemektedir ve tarih dersinin içeriğini zenginleştirmektedir.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Almanya'nın Berlin eyaletinde 7-10. sınıflarda okutulan, geçmişin bilgisini sunmasının yanı sıra bir vatandaşlık eğitimi aracı olarak da kullanılan tarih dersi öğretim programında vatandaşlık eğitiminin nasıl olduğunun ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışmada vatandaşlık söyleminin neliği açıklanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede Almanya'nın Berlin eyaleti tarih dersi öğretim programının genel amaçlarında, yeterlik modelinde, ilkelerinde ve içeriğin sunumunda/ konu alanlarında vatandaşlık eğitiminin yeri incelenmiştir.

Araştırma sonuçlarına göre Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulan tarih dersleri ile "kimlik farkındalığı, politik farkındalık, sosyo-ekonomik farkındalık, ahlaki farkındalık ve toplumsal cinsiyete dair farkındalık" kategorilerini içselleştirmiş bireylerin yetiştirilmesi sağlanarak Alman makbul vatandaşı yetiştirmeye çalışılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Almanya'da makbul vatandaş tanımlamasının farkındalık temelli olduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan tarih dersinin yeterlik modelinde ise vatandaşlık eğitimi açısından toplumun çokkültürlü bakış açısının egemen yargılarının öğrencilerin yaşantılarının bir parçası haline getirilmesi amaçlanmaktadır. Böylece öğrencilerin, insan hakları temelli politik ve kültürel kimliklerini inşa etmelerine olanak sağlanacağından bahsedilebilir. Araştırmanın sonuçlarına göre tarih dersi yeterlik modelinde çokkültürlülüğe yapılan vurgu Erginer (2006) ve Pamuk'un (2007) çalışmalarıyla benzerlik göstermektedir. Ayrıca bu yeterlik modelinin Avrupa vatandaşı yetiştirme söylemiyle örtüştüğü de söylenebilir.

Tarih dersine yüklenen bu görev, tarih dersinin ilkelerinde de kendini göstermektedir. "Çeşitliliğe ve kapsayıcı öğrenmeye" yapılan vurgunun temel bağlamı, öğrencilerin politik, sosyal ve kültürel hayata aktif olarak katılmalarını sağlayarak hak temelli yurttaşlık anlayışının ilkeler düzeyinde hayata geçirilmesidir. Bu şekilde tarih dersi aracılığıyla insan haklarına saygılı, çok yönlü bakış açısına sahip, hoşgörülü, barışçıl ve demokratik bireyler yetiştirilebilir. Dilek'in (2007) de belirttiği üzere farklı ülkeler vatandaşlığa farklı anlamlar yüklüyor olsa da tarih dersleri vatandaşlık eğitimi çerçevesinde, öğrencilerin ulusal duyguların gelişimine, kimlik gelişimine, insan haklarına saygı duymalarına, değerlerinin gelişimine ve demokratik topluma hazırlanmalarına katkılar sunmaktadır. Tarih dersinin içeriğinin bu ilkeler çerçevesinde verilmesi, tarih dersinin vatandaşlık eğitiminin amaçları ile de örtüştüğünü göstermektedir.

ÖNERİLER

Araştırma sonuçlarından yapılan çıkarımlara göre, Almanya'nın Berlin eyaletinde okutulmakta olan tarih dersi öğretim programında vatandaşlığın farklı kesitlerinin hem temel yeterlikler çerçevesinde hem de tartışmalı konuların sunumunda kullanıldığı görülmektedir. Buradan hareketle Türkiye'deki tarih öğretim programlarının vatandaş yetiştirme süreçlerinde etkililiğini artırmak için sadece sorumluluk temelli bir yaklaşım biçiminde değil hak temelli yaklaşımı da içerek şekilde ve birey temelli olarak düzenlenmesi önerilmektedir. Benzer biçimde tartışmaları konuların Türkiye'deki tarih öğretim programında sadece biz ve öteki kategorisi üreterek kültürel kimliği güçlendirmenin yanı sıra vatandaşlık eğitimi için kullanılması da önerilmektedir. Ayrıca gelecekte yapılacak araştırmalarda, farklı ülkelerde okutulmakta olan derslerin öğretim programlarının vatandaşlık eğitimi açısından incelenmesi alanı zenginleştirecektir.

Etik Metni

"Bu makalede dergi yazım kurallarına, yayın ilkelerine, araştırma ve yayın etiği kurallarına, dergi etik kurallarına uyulmuştur. Makale ile ilgili doğabilecek her türlü ihlallerde sorumluluk yazara aittir."

Yazarın Katkı Oranı Beyanı: Yazarın bu makaleye katkı oranı %100'dür.

KAYNAKÇA

- Achour, S. & Wagner, S. (2019). Wer hat, dem wird gegeben: Politische Bildung an Schulen. <https://www.fes.de/themenportal-bildungspolitik/artikelseite-bildungspolitik/wer-hat-dem-wird-gegeben-politische-bildung-an-schulen>
- Berg, L. B. & Lune, H. (2015). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (H. Aydın, Çev. Edt.). Eğitim Yayınevi.
- Bundeszentrale für politische Bildung [bpb]. (Tarihsiz). Dossier Politische Bildung. <https://www.bpb.de/gesellschaft/bildung/politische-bildung/>
- Denscombe, M. (2010). *The good research guide. For small- scale social research projects* (4th edition). Open University Press.
- Dilek, D. (2007). *Tarih derslerinde öğrenme ve düşünce gelişimi*. Nobel Yayın Dağıtım.
- Erginer, A. (2006). *Avrupa Birliği Eğitim Sistemleri*. Pegem A Yayınları.
- Gautschi, P., Hodel, J., & Utz, H. (2009). Kompetenzmodell für "Historisches Lernen"- eine Orientierungshilfe für Lehrerinnen und Lehre. http://www.gesellschaftswissenschaften-phfhnw.ch/wp-content/uploads/2014/01/Gautschi_Hodel_Utz_2009_Kompetenzmodell.pdf
- Güven, A. (2008). Demokratik vatandaşlık ve tarih eğitimi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 12(2), 337-350.
- Himmelmann, G. (2005). Was ist Demokratiekompetenz? Ein Vergleich von Kompetenzmodellen unter Berücksichtigung internationaler Ansätze. W. Edelstein & P. Fauser (Ed.). *Beiträge zur Demokratiepädagogik. Eine Schriftenreihe des BLK- Programms "Demokratie lernen & leben"* <http://blk-demokratie.de/fileadmin/public/dokumente/Himmelmann2.pdf>.
- Karahan, M. (2009). *Tarih derslerinde demokrasi ile ilgili kavramların anlaşılma düzeyi* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Landesinstitut für Schule und Medien Berlin- Brandenburg [LISUM]. (2017). *Rahmenlehrplan 1- 10 kompakt. Themen und Inhalte des Berliner Unterrichts im Überblick*. Senatsverwaltung für Bildung, Jugend und Familie.
- Merriam, S. B. (2015). *Nitel araştırma. Desen ve uygulama için bir rehber* (S. Turan, Çev. Edt.). Anı Yayıncılık.
- Mutluer, C. (2009). *Tarih derslerinin demokrasi eğitimindeki yeri: Öğretmen görüşleri* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Mutluer, C. (2013). The place of history lessons in global citizenship education: The views of the teacher. *Turkish Studies*, 8(2), 189-200.
- Pamuk, A. (2007, 20-22 Haziran). *Avrupa vatandaşlığı ve eğitim*. Ulusal Teknik Eğitim, Mühendislik ve Eğitim Bilimleri Genç Araştırmacılar Sempozyumu, Kocaeli Üniversitesi.
- Pamuk, A. & Alabaş, R. (2008). Tarih eğitimi ve vatandaşlık algısı: Trabzon örneği. M. Safran & D. Dilek (Edt.), 21. *Yüzyılda kimlik, vatandaşlık ve tarih eğitimi* (ss.23-37). Yeni İnsan Yayınevi.
- Pamuk, A. (2017). *Kimlik ve tarih*. Yeni İnsan Yayınevi.
- Pamuk, İ. (2019). *Almanya'da kimlik, aidiyet ve Türkiye kökenli öğrenciler*. Yeni İnsan Yayınevi.

- Pamuk, A. & Pamuk, İ. (2020). Sosyal bilgilerde yerel tarih. T. Çelikkaya, Ç. Öztürk- Demirbaş, T. Yıldırım & H. Yakar (Ed.), *Yeni program ve ders içeriklerine göre sosyal bilgiler öğretimi II* (ss.423-443). Pegem Akademi.
- Politik Lexikon für junge Leute. (Tarihsiz). Politische Bildung. <https://www.politik-lexikon.at/politische-bildung/>
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş. Nicel ve nitel yaklaşımlar* (D. Bayrak, H. Bader- Arslan & Z. Akyüz, Çev.). Siyasal Kitabevi.
- Rahmenlehrplan Geschichte. (2015). https://bildungsserver.berlin-brandenburg.de/fileadmin/bbb/unterricht/rahmenlehrplaene/Rahmenlehrplanprojekt/amtliche_Fassung/Teil_C_Geschichte_2015_11_10_WEB.pdf
- Rühlmann, P. (1908). *Politische Bildung. Ihr Wesen und ihre Bedeutung eine Grundfrage unseres öffentlichen Lebens*. Verlag von Quelle und Meyer.
- Sliwka, A. (2008). *Bürgerbildung. Demokratie beginnt in der Schule*. Beltz Verlag.
- Ulusoy, K. (2007). *Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Willig, C. (2008). *Introducing qualitative research in psychology. Adventures in theory and method*. Open University Press.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.